

A n e t r æ e t

Nr.3 /august 2019

ISSN: 1603 – 0281

Børnerig familie fra 1943. Er der nogen der har et bud? (B092-dec1943-09)

Bornholms Slægts- og Lokalhistoriske Forening

Indhold

En østermariedreng	3
Majdagene 1945	5
Fra brevkasse anno 1896.....	8
Nyt fra fotogruppen	10
Konkurrencen	18
Sommerens bustur.....	19

Kære medlemmer.

Så er sommeren snart slut og vi skal til at begynde vinterens aktiviteter.

Som nogen af jer sikkert har bemærket, er der i sommerens løb kommet en ny hjemmeside, den gamle hjemmeside har vores tidligere webmaster passet men det er efterhånden 10 år siden han udtrykte ønske om at stoppe. Derfor har jeg i løbet af sommeren forsøgt at lave en ny hjemmeside, der mangler dog en loginfunktion. Når den er på plads, kommer der mere. Hjemmesiden som den er nu er det vi i fremtiden bruger til den offentlige del.

Gårdene på den gamle hjemmeside er nu helt væk, der kommer i fremtiden en ny hjemmeside med gårde den er dog forsinket pga. webmasteren i danske slægtsforskere først skal lave deres nye hjemmeside færdig.

Jeg håber i vil tage godt imod den nye hjemmeside og have lidt tålmodighed indtil alle de nye funktioner kommer på plads. Årsagen til vi selv er gået i gang, var at vi undersøgte markedet, og fik et tilbud, med de funktioner vi ønskede at have. Dette ville løbe op i mindst 275.000 kr. Hvis vi valgte dette, ville det medføre en kraftig kontingentstigning og det ønsker vi ikke. Nu prøver vi at lave det på den billigere måde via "gør det selv metoden".

Formand Hans Ressel

Dato	Program – Husk at sætte kryds i din kalender
Lørdag 31. august kl. 10 - 17	Bustur på Bornholm
Onsdag 2. oktober 19 - 21	Slægtsforskercafe på Ø-arkivet
Søndag 20. oktober 14 - 17	De bornholmske husmænd – Finn Kjærulff Hansen
Torsdag 31. okt. 19 - 21.30	Foto og billedaften
Onsdag 6. november 19 - 21	Slægtsforskercafe på Ø-arkivet
Lørdag 9. november 14 - 17	DNA i slægtsforskningen – Erik Kann
Onsdag 4. december 19 - 21	Slægtsforskercafe på Ø-arkivet
Søndag 8. december 14 - 17	Jule hygge + foredraget: Jul og Krig af Jacob Seerup

En østermariedreng

Torben Falkenberg

Torben Falkenberg vil gerne om vi kunne hjælpe ham med lidt informationer og historier om hans far og hans barndom på Bornholm:

Min far hed Børge Valdemar Falkenberg og er født den 9. juni 1923 i Vestermarie på 65. selvejergaards parcel.

Hans mor hed Ellen Kirstine Falkenberg - hun var ikke gift, men en person Ludvig Andreas Jørgensen blev udlagt som barnefaderen!

Årgang 22 eller 23

Den første mystik er at hans fødselsår altid har været 1922!!!

Det er min og mine brødres kendskab ud fra kørekort, pas etc.

Jeg har kendskab til at han har haft tjeneste på St. Ravnsgaard 13. slg i Østermarie i ca. 4 år fra 1934. Ejer var dengang Albert Pedersen, og jeg tænker, at det var nødvendigt, at han skulle være 12 år før han måtte komme i job der!

Derfor har "løgnen" været at sige, at han var født i 1922.

St. Ravnsgaard

Møllearbejder

Han har åbenbart i en periode 1937-1938 også været i tjeneste på Skrehalle Mølle ved Østermarie. Ejeren her hed E. Nielsen.

Børge Valdemar Falkenberg

Jeg har været på Bornholm nogle gange og ved det sidste besøg i 2016, fandt jeg Ravnsgaard, men ikke Møllen!

Tre sted-søskende

Jeg har kendskab til at han blev "adop-teret" og voksede op med 3 sted-søskende i Stakke ved Østermarie.

Cirkus Benneweis

Min far flyttede fra Bornholm lige før 2. Verdenskrig og var i en periode ved Cirkus Benneweis på Nordsjælland med pasning af heste.

Gift 1946

Under krigen, flyttede han til Sønderjylland og tjente på gårde og indgik i 1946 ægteskab med min mor, Helene Brodersen fra Kastrup i Sønderjylland.

Helene og Børge Falkenberg

Jeg har interesse i at få kontakt eller kendskab til:

1. Hvem der har haft historier om min far fra deres forældres arkiv?
2. Hvem der har aner der har kendt til de steder min far har haft job på Bornholm.
3. Hvor jeg har mulighed for at få flere historier og kendskab til min fars tid på Bornholm og måske i årene derefter.
4. Jeg har et stamtræ som går tilbage til mine 4 x tipoldeforældre, men jeg kunne ønske jeg fik lidt historie tilknyttet de ca. 15-16 år min far var på Bornholm.

- derfor dette indlæg i Anetræet.

Venlig hilsen

Torben Falkenberg,
Rødding Nørregade 18,
6630 Rødding Sønderjylland!

Medlem nr. 1139.15

Mail: tfalke@post.tele.dk

Tlf. 23 72 94 62

Majdagene 1945

Fra Jytte Bloch-Kelsen har vi modtaget et brev, skrevet af moster Paula til niecen Aase, hvor hun beskriver de oplevelser hun havde i majdagene 1945.

Paula Espersen var da lærerinde på Forberedelsesskolen i Rønne og boede under krigen i Søndergade 38. Hun var født 1891 og døde 1977, hvor hun til sidst boede i Løkkegade.

Aase Espersen Kofoed var født i Rønne 1914 blev cand. Jur i 1942 og samme år præstekone i Kobberup-Feldingbjerg ved Skive.

Søndergade 38

Brevet:

På kuerten: *Cand. Jur. Fru Aase Dagnæs, Kobberup Præstegaard pr. Stockholm, Jylland.*

Frimærke: *20 øre, Christian d. 10.*

Bag på: *Søndergade 38, Rønne, Bornholm.*

Smørmosegaard, torsdag d. 10. 5. 1945.

Indholdet:

Kære Aasepigen.

Ja, nu sidder vi her på tredje Dag. I har jo sikkert faaet vores Telegram som vi sendte Mandag Eftermiddag efter det første Bombardement, som kom kl. 1 om Middagen.

Vi var alene, Thorvald var i Allinge og Kirsten og Axel i Hasle.

Vi smed os ned paa Gulvet under Bordet, og det varede jo sikkert længe.

Til Gaden skete intet, men der havde vi også nogle vinduer oppe.

Det var saadant et fint Vejr, og tænk, ganske uden Varsel kom de, men Tyskerne i Neksø havde jo skudt paa Maskinerne som fløj over, derfor bombede de.

Kommandanten paa Galløkken, en fuldblods Naziidiot, har hele Tiden erklæret, at de ikke havde kapituleret over for Russerne kun for Amerika og England siges der, og det er jo sikkert Grunden til hele Ulykken.

Der kørte saa en Højtalervogn rundt og erklærede, at det var en Fejltagelse og der ville ikke ske flere Krigshandlinger.

Vi havde faaet et Hul i Taget til Gaarden. Det vil sige: stenene laa deroppe Hulter til Bulter og det nederste Køkkenvindue, som ikke kan lukkes op, røg ud og laa i Gaarden. Tænk med de 2 Ruder ganske hele.

I Stuen til Gaarden fløj 2 Vinduer op med Hasper og det hele, men uden at gaa i Stykker.

Gaarden var oversaaet med Sprængningsbrokker fra Taget.

Thorvald kom hjem og vi gik i Gang og fik Vinduet i og ryddet lidt op i Gaarden og forskelligt.

Saa gik vi en Tur og saa hvor forfærdeligt det var gaaet ud over de forskellige Huse.

Et Stykke oppe i Gaden var et Hus ramt og til dels jævnet med Jorden. Der var en Kone dræbt i Huset.

Paa den anden Side bor Andersen, tidligere Slagteriet, han er gift og har 2 Børn og de var intet kommet til selvom der ikke var en Rude tilbage i deres Hus. De havde staaet i Stuen og dækket børnene mens Glasstumperne røg om Ørerne paa dem.

Vi gik videre og saa mange forfærdelige Ting og kunne jo se, at det var umådeligt naadigt vi var sluppet.

Vi sendte jo saa Telegram til jer begge og mente saa alt var godt, men ved Halvsyvtiden kom de saa igen. Denne Gang var det dog vist kun Havnen, der fik Bomber. Det rystede forfærdeligt, men der skete jo intet.

Noget efter kom Højtalervognen igen og tilraadede Folk i Gaderne i Nærheden af Havnen om at opholde sig andre steder om Natten.

Vi ville saa heller ikke være hjemme mellem Galløkken og Havnen. Vi vilde gaa til Markers, det var nemlig en Aftale.

Thorvald ville blive, han syntes lige saa godt vi kunne være der, naar Dagmar var paa Sygehuset.

Axel var her og havde tilfældigt Bilen i Stykker og havde været her et par Dage mens alle Festlighederne stod paa. Desværre festet for tidligt.

Kirsten og Axel gik saa til Knudsker til hans Broder.

Da vi kom til Markers, var de borte. Taget paa Landet. Saa gik vi til Mortensens. De var væk.

Saa prøvede vi Racks ved siden af og de var hjemme.

Der laa vi saa i én Seng til Klokken knap fem om Morgen. Saa blev vi vækket af Højtalervognen, at Byen skulle evakueres.

Vi skulle være ude af Byen inden ni.

Der var blevet sagt om aftenen før, hvis Tyskerne ikke kapitulerede inden ti næste Formiddag, ville Russerne lægge Byen i Grus. Men der svirrede saa mange Rygter.

Vi gik saa hjem og tog Cyklerne.

Paa Vejen hjem blæstes der Luftalarm og tænk, der blev ogsaa skudt et Par Skud.

Saa vi rendte ned i en Bunker ved Ho-

vedvagten, men gik meget hurtigt derfra igen hjem og hentede Cyklerne og kørte saa ud af Byen op til Asta og Viggo Jakobsen.

Bunkeren ved Hovedvagten

Saa syntes Mor ikke hun kunne magte længere.

Vi talte med Peter Jakobsen. Ogsaa de havde allerede om Aftenen faaet 4 gæster.

Hos Viggo var der blevet ringet om de kunne tage 3, og de havde sagt Ja, men vi maatte da gerne blive.

Vi fik saa Morgenkaffe og sad og saa paa Strømmen af Mennesker, som gik langs Landevejen.

Det var et skønt Vejr. Heldigvis for det, for det havde øsregnet.

Ved halvtitiden kom Anna løbende og skulle spørge fra Adolf, om vi ville køre ham derned.

De havde ringet til Toxværds ved Syvtiden for at faa fat i os. De vidste nemlig at Rønne skulle evakueres. Det havde de faaet Bud om Kl. 5 om Morgen og været klare til at modtage nogle.

Saa havde Adolf givet sig ud at køre for at møde os, og havde set os, derfor spurgte han efter os hos Anna. Vi kørte saa med ham, og lod cyklerne staa hos Asta.

Mens vi var paa Vej kom saa Flyverne i flere Bølger og strøg ind over Byen. Saa blev der skudt og saa raslede Bomberne vel nok ned.

Vi stod udenfor Gaarden her og saa paa Skuespillet, men til sidst gik vi ind i Stuen og det rystede vældigt. Her knækkede endog en Vinduesrude i Køkkenet.

Ved Middagstid kom der en ny Bølge Flyvere og vi saa en Del Brande. Vi var jo meget spændte paa, hvorledes det var gaaet i det hele taget, men vi var jo nødt til at holde os i Ro.

Hen paa Eftermiddagen kom der saa en Vogn i Gaarden, med fru Hjorth Raadhuskroen og en Datter Fru Elly Pihl.

De skulle indkvarteres her og en Datter til med Mand og Barn (Grethe) gift med politibetjent Erik Andersen som har været i Tyskland siden 10. september. Det er en Dreng paa 6 Uger, de har.

Erik Andersen kom først hjem Mandag Eftermiddag med Flyveren.

Saasnart de havde faaet lidt Kaffe cyklede han en Tur til Rønne og kom saa Hjem med en glædelig Nyhed, at vores Hus saa godt ud.

De bor selv i Byledshus, det var ogsaa godt, men Pihl bor paa Borgmester Nielsens Vej og det er nok slemt. Han ville ikke rigtig ud med det, men han havde da talt med hendes Mand, der er Frihedskæmper.

Vi hører stadig lidt derinde fra. Her kommer ofte Nogen og fortæller os lidt.

Nu har jeg ikke tid til at referere mere, om lidt kører jeg til Byen og melder mig til Lotternes Forplejningskorps.

Fru Pihl kørte i Gaar og er derude i Dag, hun skal møde igen Kl. 1. De lave igaar Mad til 300 Mennesker, og der skal stadig laves Mad til flere, idet der er indkaldt Mandskab til Arbejde med Oprydning.

Jeg skal ogsaa hente Insulin til Mor, hun har ikke mere, og det er Livsnødvendigt, saa jeg faar Lov at komme ind.

Her er kommet en Del Russere og Bornholms Værn er indkaldt saa er det Meningen at Tyskerne skal være borte fra Øen i Løbet af 3 Dage. Saa først faar Civilbefolkningen Lov at komme ind.

Nu tusinde kærlige Hilsner fra os begge.

Naar dette kommer af Sted ved vi jo ikke, men det naar jer jo nok engang.

Moster Paula

NB! Vi har det altsaa begge godt.

Nexo Folkeblad

Redigeret og udgivet af P.L. Gornitzka. Trykt i Udgiverens Bogtrykkeri i Nexø.

25. Juli 1896

Fra Brevkasse 1896

Faderen til en 15aarig Pige forespørger sig, om Husbonden, hvor hun tjener, har Ret til at kalde hende op om morgenen Kl. 5 og 5½ og saa lade hende arbejde til Klokken er 10 og derover om Aftenen og i den tid lade hende udføre sværere Arbejde, end hendes Kræfter tilsiger.

Har han Lov til at give hende opvarmet The om morgenen og kun Kaffe en Gang om Ugen?

Har han Lov til at give hende slet og til dels fordærvet Kost?

Har han Ret til at offentliggøre i Bladene at hun frit tage for sig af Retterne, som fremsættes paa hans Bord, naar maden til Aften er afdelt?

Har han Ret til at kalde hende et Fjols, naar det kan bevises, at hun ikke er det?

Har han Ret til at befale hende Søndag Eftermiddag at køre Barnevognen med Barn i ud paa landet, for at han skal ud at høre paa sin Præst, i stedet for at give hende nogen Frihed?

Kan det forbydes pigens Fader at køre Vognen i hendes Sted, naar han møder hende paa Vejen?

Har han Ret til at nægte hende at gaa hjem til sine Forældre, naar de bor i Byen?

Kan han fordre hende til at gaa i den

Kirke, hvortil han hører? Og hvis det ikke er lovligt, hvad Ret kan jeg saa faa paa ham?

M. J.

Svar.

Paalægger husbonden Pigebarnet sværere Arbejde end hun kan udføre og derved paaføres hende legems-skade eller anden Sygdom bør han bekoste Helbredelsen og kan desuden tilpligtes, at give hende en billig Erstatning samt vil eventuelt kunne blive straffet med Bøder eller Fængsel, men pigebarnet maa selvfølgelig kunne bevise sin Paastand.

Der er intet til Hinder for at husbonden kalder Tyendet op Kl. 5 a 5½ om morgenen og at Tyendet maa passe sin Tjeneste til Kl. 10 om Aftenen, det er tværtimod meget sædvanligt.

Hvis Husbonden vedblivende yder Tyendet slet og utilstrækkelig Kost kan Tyendet strax forlade Tjenesten og forlange Løn og Kostpenge i Medfør Tyendeloven §44, men der findes intet Forbud mod opvarmet The om Morgen og intet Paabud om hvor mange Gange Tyendet skal have Kaffe om Ugen.

Husbonden har selvfølgelig Lov til at bekendtgøre lisaameget han vil i Bladene om hans Tyende frit kan tage for sig af Retterne paa hans Bord.

Injurier og Skelsord som "Fjols" har Husbonden ikke Ret til at bruge og

han vil naar det af Retten skønnes at hans Udtalelser gaar over Grændsen for hvad der henregnes til Hustugt kunne blive multeret for saadanne Udryk. Det a spørgeren paaberaabte Bevis for at pigebarnet ikke er et Fjols vil derimod vistnok vanskeligt kunne præsteres.

Husbonden har naturligvis Ret til at paalægge pigebarnet at køre med Barnevognen hvorhen han forlanger naar saadant ikke overstiger hendes Kræfter. Nogen bestemt Frihed kan Tyendet ikke forlange.

Uden Husbondens Samtykke er Tyendet ikke beføjet til at lade sin Tjeneste udføre af andre, altsaa kan Pigebarnet heller ikke i dette Tilfælde uden Husbondens Samtykke lade sin Fader køre med Barnevognen i stedet for hende. Pigebarnet maa ikke uden Husbondens Tilladelse forlade hans Hus, altsaa heller ikke gaa hjem til sine Forældre og det er i saa Henseende ganske ligegyldigt om disse boer i Byen eller paa Landet.

Husbonden kan derimod ikke forlange at Tyendet skal gaa i en bestemt Kirke, det hører ikke under Tyendeforholdet og Ulydighed heri kan ikke berettige Husbonden til Bortvisning.

I sin Frihed er Tyendet berettiget til at søge hvilken Kirke det Lyster.

Indsendt af Fie Ellebye

Nyt fra Fotogruppen

Af Elo Jacobsen

Grill-afslutning

FOTO-gruppen har – som afslutning på sæsonen - holdt et lille hyggeligt grill-arrangement i juni måned, inden den gik på sommerferie.

Gruppen starter op med at fotografere glasplader og indtaste data igen sidst i august måned.

I sæsonen 2018-2019 nåede vi op på at tage 59.057 billeder. Sammen med de 41.810 billeder vi tog i 2017-2018, har vi rundet 100.000 billeder af glasplader og informationer om glasplader.

Hjælp ønskes

2 af de 10 hjælpere omdøber filnavne på billederne, så filens navn svarer til fotografens nummer, men de er ret meget bag efter, så hvis der er nogen der har lyst til at give en hånd med, så er I hjertelig velkommen. I øjeblikket er de ca. 30.000 billeder "bagefter".

Kontakt mig på 30 49 26 51,
eller elo.jacobsen@outlook.dk

Ø-arkivet

I sommerferien har jeg et par gange været på Ø-arkivet for at affotografere gamle fotoalbum, som er blevet indleveret.

Nogle album har Ø-arkivet fået lov til at beholde, andre har vi fået lov til at tage kopi af.

Digital kopi

Det gode ved at få lov til at affotografere gamle fotoalbum er at ejeren som regel kender de fleste der er på billederne, så hvis der er nogen der har gamle fotoalbum af "oldefar ogoldemor", så henvend jer til Amanda på Ø-arkivet.

Så får I selv en digital kopi af billedet, og I bestemmer selv om I vil aflevere albummet, eller have det med hjem igen.

Foto-aften

Torsdag den 31. oktober 2019 kl. 19, vil der blive afholdt en ny FOTO-aften på Rønne Bibliotek.

Billederne denne gang vil være nyere billeder (1950-erne), og primært fra Rønne.

Der vil kun være adgang for foreningens medlemmer.

Skarprettere på Bornholm

Jesper Vang Hansen forsker i de bornholmske tingbøger. Sidst er der det blevet til en artikel om "Skarprettere og henrettelser på Bornholm fra 1661 til 1802".

Vi har fået lov til at bringe noget af artiklen.

Professionelle folk

Fra 1661 og til skarprettertjenesten på Bornholm blev nedlagt i 1802 skete en professionalisering.

Efter 1728 og til 1780 tilhørte skarpretterne familiedynastier, der havde specialiseret sig i det makabre arbejdet. Skarpretterne anbefalede hinanden til de ledige stillinger. Tjenesten gik ofte i arv fra far til søn.

Apotekerens ansvar

Fra 1780 blev opgaven tildelt apotekerens i Rønne, der næppe havde forestillet sig, at fuldføre arbejdet personligt, men sørge for at nogen gjorde det. I de første årtier kunne dødsdomme dømmes alene ved underretten, men det var almindeligt, at de blev anket til Landstinget i Åkirkeby.

Fra starten af 1700-tallet blev dødsdommene tillige prøvet ved højesteret, som ofte omstødte dommen "af kongelig nåde" til livsvarigt arbejde på f.eks. Spindehuset og Bremerholm i

København eller også til arbejde i jern på Christiansø.

Oplysningstiden

Der var mange henrettelser i 1660'erne, men antallet aftog med årene.

I periodens slutning gik der henved 10 år mellem at nogen blev idømt den ultimative straf at miste livet. Oplysningstiden resulterede i en ændret straffelovgivning, som var starten på afviklingen af korporlige afstraffelser.

I hele perioden var skarpretteren den embedsmand, der alene i kraft af sin eksistens, skulle advare folk om, at loven skulle holdes.

Skarpretterens ansættelse

På Bornholm blev skarpretteren ansat af Amtmanden og ansættelsen blev konfirmeret af den enevældige konge, som var den suveræne og retfærdige dommer.

Skarpretteren udførte sit arbejde i kraft af kongens love.

Amtmand Christian Gedde udnævnte den 30. marts 1681 Oluf Jensen til skarpretter på Bornholm fra 1. maj 1681.

I ansættelsesbrevet pointeredes det, at han skulle udføre amtmandens eller amtsbetjentenes befalede opgaver – om det var med "sværd, strikke eller

andet som hans bestilling og embede vedkom".

Han skulle forrette sine opgaver med al "flid, ædruelighed, skikkelighed samt med nidkærhed". Desuden skulle han forholde sig som enhver anden "Mesterman og Skarpretter".

Ansættelse skulle vare så længe, som han kunne varetage sine opgaver. Han skulle nyde samme løn som sin forgænger.

Skarpretterens opgaver

Skarpretteren håndterede de fleste former for legemlige afstraffelser. Dømtes man til "kagen" eller "til at miste sin hud", betød det piskning, som skarpretteren udførte.

Vanærende straffe, som for eksempel anbringelse i gabestokken, blev ikke udført af skarpretteren, men oftest af bysvenden, hvis opgaver kan sammenlignes med politibetjentens eller arrestforvarerens.

Der var forskellige henrettelsesmetoderne alt efter forbrydelsens art:

Til legemet faldt ned

Tyveri blev straffet med hængning. I dommene brugtes udtrykket "til galge og gren", der indikerer at den dømte kunne hænges i en gren uden videre foranstaltning.

Tyven fik lov til at hænge i sin strikke

til legemet faldt ned til skræk og advarsel for andre, der kunne fristes til at begå samme forbrydelse.

Metoden skal ses i sammenhæng med beskyttelse af den private ejendomsret.

Uden dom

I den ældste lov, Jyske lov, var det tilladt herredsfogeden at hænge en tyv uden dom, hvis kosten havde en værdi på en halv mark, og hvis tyven var taget på fersk gerning. Den militære domstol kunne desuden dømme soldater til døde ved hængning for andre forseelser.

Hængning for tyveri blev afskaffet i Christian den femtes Danske lov i 1683, men genindført i 1693 efter adskillige klager.

Jeg kender kun til ganske få hængninger for tyveri efter 1693 på Bornholm, men flere tyve, der blev brændemærket i panden for deres ugering.

Dødsdom

Kvinders fødsler i dølgsmål og efterfølgende foster- eller barnedrab blev takseret til dødsdom. Det er her, der er flest henrettelser på Bornholm. Straffen lød på "at miste sin hals" enten ved sværd eller økse. Hvis det blev afsløret, at det ikke var første gang, at kvinden havde ombragt sit barn, kunne henrettelsesmetoden suppleres

med at en hånd blev afhugget, hvorefter det og hoved blev sat på en stejde. Legemet blev begravet på retterstedet.

Partering af liget og at hele legemet blev anbragt på "hjul og stejde" har jeg ikke fundet eksempler på i den periode.

Blodskam afstraffedes på samme måde. Der er flere tilfælde af dødsdomme i denne gruppe, heraf også af en kvinde, der havde været vidende om datterens forhold til stedfaren.

Mod naturen

Seksuel omgang med dyr – kaldet forbrydelser mod naturen – blev straffet med bålet. På Bornholm kendes to eksempler på seksuel omgang med køer, hvor koen tillige blev brændt, sidste gang i 1693.

Fra min læsning af tingbøgerne i Nørre Herred var der flere undersøgelsesager af disse forbrydelser, men ingen blev dømt. Man fornemmer en uvilje fra retten side til at forfølge anklagerne.

For mord var henrettelsesmetoden halshugning med sværd.

Der er ingen dødsdomme for hekseri i min periode, men der var flere anklager.

For alle henrettelse gjaldt, at legemet ikke kunne begraves på indviet jord med mindre at kongen gav tilladelse til det.

De fleste henrettede legemer blev begravet på retterstedet.

Skarpretternes stilling i samfundet

Skarpretterne blev rekrutterede fra samfundslag, der sjældent er omtalt i kilderne, hvorfor de er svære at identificere. Det ser ud til at, frem til 1728, var skarpretterne bornholmere eller indvandrere fra Skåne. De beholdt hvervet indtil de døde. De havde assistenter, der kunne håndtere sværdet og klare jobbet med at "ophænge misdæderen" i galgen.

Hjælp af en natmand

Frem til 1728 tyder det på, at skarpreteren havde hjælp fra en af amtet ansat "natmand", der også havde til opgave at flå selvdøde dyr. Natmanden var ansat med løn i form af bolig og jord. Det var almindeligt at hvervet gik i arv fra far til søn. De "bornholmske" skarpretter kunne ikke læse eller skrive, men dog printe sit mærke/bogstaver, hvilket fremgår at de bevarede lønkvitteringen, som amtsskriveren formulerede for at bevise sine udgifter.

Samfundets syn på skarpretteren

Skarpretteren blev almindeligvis betragtet som et uhæderligt menneske man ikke skulle omgås.

Jeg kender dog kun en episode fra Bornholm, der fortæller noget om skarpretterens forhold til beboerne.

På Nørre herredsting den 28. august 1744 blev der læst en skrivelse fra stiftsbefalingsmand Gerstorps til kommandant Kruse og amtmand Urne.

Almuen advaredes om ikke at udøve ”mytteri enten i ord eller gerninger” mod Bornholms skarpretter Asthausen og hans familie. Skete det igen ville man blive sagsøgt og straffet for at angribe på skarpretterens ære, liv og gods.

Advarslen må have været en konsekvens af klager fra skarpretteren, der ønskede at blive betragtet som et ærligt menneske.

Bortset fra to skarprettere, Haagen Nielsen og hans søn Niels Haagensen, er der kun få familieoplysninger at finde i kilderne.

Faddere til Niels Haagensen's børn i Østermarie og Ibsker kirkebog stammer alle fra lokalområdet og heriblandt flere fra Maccabæus slægten, som er en indvandrerfamilie fra Skåne.

Umiddelbart kunne det tyde på en

helt almindelig omgangskreds, som andre.

Skarpretterens bolig

Fra 1742 boede skarpretteren i Rønne. Før den tid er der kun få oplysninger om, bortset Haagen Nielsen og hans søn Niels Haagensen i Bølshavn og i Lister fra 1682 til 1728.

I Bornholmske Stednavne fra 1951 kobles Bølshavn til bøddelen, men faktisk boede Haagen Nielsen i Bølshavn før han blev udnævnt til skarpretter. Hans mange år i Bølshavn har sandsynligvis skabt opfattelsen af, at det var bøddelens havn.

Bøddelsgade

Allerede i 1744 finder man i udbyggerens fæsteprotokol navnet Bøddelsgaden, der jo klart kobler stedet til bøddelen. Peder Nicolai Skougaard skrev i 1804, at Bølshavn stammede fra det gamle mandsnavn Bele (s. 261)

Haagen Nielsen var eneste skarpretter på Bornholm og han måtte lade sig transportere sig rundt på landet for at eksekvere domme. Han måtte endda tage turen til Christiansø, for at brænde en soldat, der havde forbrudt sig mod naturen.

Skarpretterens løn

Skarpretterens faste løn kom op på omkring 100 rigsdaler, hvilket svarede til de højere embedsmænds løn.

Skarpretteren blev betalt af tre forskellige kasser. Så tidligt som 1624 blev skarpretteren betalt af en ekstraordinær skat, der blev pålagt hver bonde og borger. Bonden på landet og borgeren med jord i købstadens vang skulle betale 4 skilling. Husmænd/udbyggere og borgere med jordløse huse i købstaden og fiskerlejerne betalte 2 skilling.

Den anden del af lønnen bestod i 33 1/3 rigsdaler (50 slettedaler), der stammede fra knægtepengene, der var pålagt hver bondegård på Bornholm. Knægtepenge var primært tiltænkt uddannelse af unge mænd i krigskunst. Knægtepengene eksisterede indtil skarpretterembedet blev nedlagt i 1802.

Den sidste del af lønnen var betalingen for hver eksekution han udførte. Lønnen var god og det kan undre at da Niels Haagensen dødsbo skulle vurderes i 1728, var der blot et faldefærdigt 4 stolperums hus og intet andet af værdi.

De professionelle skarprettere efter 1728

Skarpretterne efter 1728 var udefra kommende "professionelle" folk, som havde været assistenter for skarprettere andre steder i Danmark. De tilhørte familiedynasti fra indvandrede skarprettere fra Tyskland eller hertugdømmerne.

I jordebogsregnskabernes bilag kan man se, at de underskrev sig med deres fulde navne hvilket viser, at de kunne læse og skrive. Flere kunne endda formulere brevet og argumentere for højere løn.

Den første af disse nye professionelle skarprettere var August Anthon Lædel [Leddert]. Han var gift med Sofie Mühlhausen, der kom fra en kendt bøddelfamilie fra Nordtyskland. Han var ung (født 1701) og havde et potentiale til at kunne klare større og vigtigere opgaver end Bornholm. I 1733 blev han forflyttet til Christiania [Oslo] i Norge, hvor han blev "stamfader" til fire generationers skarprettere indtil 1846.

Periode uden skarpretter 1733-1742

Den 3. september 1733 blev Anna Pedersdatter blev dømt til kagen på Vester herredsting for "uordentlig omgang med barnefødslen". Skarpretter Lædel var netop rejst fra landet. I stedet for piskningen, lod amtmanden hende fængsle i Rønne rådhuskælder i 5-6 uger, hvorefter han løslod hende uden videre straf. Ingen anden end en skarpretter kunne eksekvere dommen.

Johanne Pedersdatter fra Nyker, der havde født i dølgsmål og dømt til henrettelse. Johanne Pedersdatter blev arresteret den 23. februar 1735. Først den 23. februar 1737 blev hun sendt

til København, hvor dødsdommen blev fuldført.

I kommissionsforretninger i 1738 beregnedes at merudgifterne for arrestation i 24 uger kostede 30 rigsdaler og 51 skilling.

I mangel på skarpretter fandt amtmand West en løsning med at bede den militære "Profos" at udføre afstraffelser. Det skete mindst to gange. Den 2. april 1738 fik profos Jørgen Larsen 3 rigsdaler for at piske Jep Esbersen fra Klemensker. Han blev netop dømt til at miste sin hud for begået tyveri.

"Profos" var militærrets fangefoged som også fuldbyrdede legemsstraffe bortset fra henrettelser.

Dyre rejseudgifter

Det var dyrt at få en skarpretter til Bornholm, hver gang der skulle ske en henrettelse, ligesom det var dyrt at fragte den dødsdømte til København til eksekution ved en af de københavnske skarprettere eller ved en af de to bødler i Københavns Stift.

Situationens alvor ses af at der i 1739 udstedtes en kongelig resolutionen, at der skulle være en skarpretter på Bornholm.

Den kongelige vilje var ikke nok. Først knapt tre år efter lykkedes det at finde en person, der ville tage til Bornholm.

Skarpretter efter 1742

Amtmand Urne ansatte en ung bødeldknægt fra Tønder, Ismael Asthusen, der så at sige havde arbejdet i gernerne.

Han stammede fra en familie, som havde skarpretterembeder i Hamborg og på Tønderegnet. Trods hans unge alder (25 år) lod han sig først overtale, da han blive lovet et bedre "kald" i Københavns stift, når det blev ledigt hvis det blev ledigt.

Han nåede dog ikke at virke andre steder. Han døde i Rønne 1749 og der skulle gå tre år inden en ny blev ansat.

Amtmanden Urnes kvaler

Amtmand Urne havde forventet at Asthusens svoger Gottschalk Mühlhausen i København ville overtage stillingen. Det skete ikke. Derimod var Acthusens anden svoger, Philip Jochim Møller, kommet til landet for at kræve sin arv efter Asthusen.

Amtmanden talte med Møller om, at han skulle finde en duelig skarpretter. Medens Møller var i Rønne hjalp han amtmanden med at eksekvere en kagstrygning og en brændemærkning, hvilket skete til amtmandens store tilfredshed.

Møller formåede ikke at hjælpe Urne med en ny skarpretter, hvorfor amtmanden atter måtte klage sin nød til

stiftsamtmanden i et brev den 5. september 1749.

Kommende arbejder

Amtmanden nævnte, at der sikkert snart skulle være en stor eksekution, da to forbrydere lige havde tilstået at have dræbt en bondemand, der forsøgte "at vogte sit hø om natten". Urne ville have at skarpretterlønnen skulle op på 200 rd. om året i stedet for de 119 rigsdaler som det hidtil havde været.

Den 10. november 1749 var der intet sket endnu. Han skrev til Stiftamtmanden hvor omkostningsfuldt, det var at transportere en skarpretter til Bornholm, dels fordi vinterens sejlads var højst usikre og dels fordi, at det tog tid når sager kunne prøves ved højesteret. Der var mange formaliteter, der skulle foretages inden eksekutionen kunne ske. Amtmanden mente, at de ganske få henrettelser på Bornholm burde være en fordel for skarpretteren, hvis han var sikret en fast løn.

Bornholms sidste tre skarpretter

Amtmanden fik tilladelse til at indføre en ekstra skat til aflønning af en skarpretter, men blev mødt med modstand fra Bornholmerne, da ekstraskatter stred mod privilegier fra 1660. Der skete en omlægning af aflønningsmåden. Hvordan er jeg ikke klar over, men udgiftsposten forsvandt fra jordebogsregnskaberne. Det lykkedes

amtmanden at skaffe penge, så han kunne aflønne skarpretteren med 200 rigsdaler om året.

Skarpretter fra Ærø

Skarpretter Jürgen Eberhard Geltzer, søn af skarpretter på Ærø og Lange-land, fik ansættelsesbrev i slutningen af 1751 og fungerede fra 1752 til han døde i Rønne i 1764.

Derefter kom Hans Christian Møller, der havde været skarprettersvend i Fredericia.

Da Møller døde i 1780, fik apoteker og læge Caspar Frederik Dirch i Rønne "privilegiet" at være skarpretter for Bornholm. Han mente, at på grund af det ringe antal eksekutioner, så kunne han købe sig til hjælp, når det beskidte job med henrettelse blev aktuelt.

Det viste sig, at hans årlige honorar på 200 rigsdaler ikke kunne dække udgiften til en henrettelse. Skarpretteren måtte han hente i Ystad.

Pengene går til jordemoderen

I 1802 døde apotekeren og skarpretterembedet blev nedlagt.

Knægtepengene på 33 1/3 rigsdaler som siden 1660 var reserveret til skarpretterens løn, blev i 1804 tillagt amtets jordemoder.

Læs hele artiklen på Jespers hjemmeside:

www.bornholmerting.dk

hvor der også er mange andre spændende og interessante artikler.

Konkurrencen

1. Hvad betyder det gamle danske ord: Rode?.
2. Hvad står forkortelsen M. b. B. for i kirkebogen?.
3. I hvilket sogn lå Vineng. ?
4. Hvornår startede kirkeåret før i tiden?.
5. I hvilken sogn lå Styrseeng ?.
6. Hvor mange kg er commercelæst?.
7. Hvad betyder Dies natalis?.
8. Hvornår er det Fruedag?.

----- o o o -----

Der er 1 gavekort lydende på 200 kr. som præmie hver gang. Der trækkes lod blandt alle rigtige indkomne svar.

Alle besvarelser skal være formanden i hænde senest den **1. oktober 2019**.

Svarene sendes til Hans Ressel, Dampmøllegade 11, 3700 Rønne.

På et postkort eller lignende eller sendes på E-mail: kon@bslf.dk

Mærkes "Konkurrence".

----- o o o -----

Svar på sidste konkurrence

1. Tvetydig, slibrig
2. Fjerdingkar
3. Vestermarie
4. Den kvindelige slægtslinie
5. Rønne, Det nordre Hjørne af Kalkbrænderivej og Store Torvegade
6. 2 potter
7. Landsrettens første møde efter nytår
8. Samleverske

----- o o o -----

Tillykke til vinderen af konkurrencen:

Medlems nr.: 007.87, Jørn Kjøller

----- o o o -----

Åbningstider Bornholms Ø-Arkiv:

Mandag:	10:00 – 14:00
Tirsdag:	Lukket
Onsdag:	12:00 – 16:00
Torsdag:	10:00 – 14:00
Fredag:	10:00 – 13:00

Foreningens Facebooksgruppe:

"Bornholms Slægts- og Lokalhistoriske Forening" er en lukket gruppe kun for medlemmer.

Du kan få godkendt din ansøgning, hvis du skriver dit medlemsnummer på anmodningen.

BUSTUR

LØRDAG

D. 31. AUGUST 2019

KL: 10.00 – 17.00

VI MØDES VED Ø-ARKIVET

PLANEN FOR TUREN:

HEMMELIG, BORTSET FRA AT:

**Vi spiser vores medbragte frokost
og**

DER ER KAFFE ET ELLER ANDET STED PÅ ØEN.

TUREN KOSTER KUN 50 KR PR. MEDLEM

150 KR. FOR IKKE MEDLEMMER

Check om du/I er: Enkeltmedlemmer eller husstandsmedlemmer

BETALINGEN SKER VED BUSSEN.

TILMELDING SENEST DEN. 23. AUGUST 2019 TIL:

FIE ELLEBYE - sk@bslf.dk

Husk at skrive jeres medlems nr. på ved tilmeldingen.

Bestyrelsen

Formand: Hans Ressel

Tlf.: 30 13 81 82

E-mail: fm@bslf.dk

Næstformand: Elo Jacobsen

Tlf.: 30 49 26 51

E-mail: nf@bslf.dk

Kasserer: Tonni Jørgensen

Tlf.: 56 96 45 58

E-mail: ks@bslf.dk

Sekretær: Fie Ellebye

Tlf.: 24 93 15 15

E-mail: sk@bslf.dk

Best. Medl.: Susanne Ressel

Tlf.: 56 95 81 82

E-mail: 1bm@bslf.dk

Best. Medl.: Jørgen Elleby

Tlf.: 42 19 90 91

E-mail: 2bm@bslf.dk

Best. Medl.: Palle Pedersen

Tlf.: 40 30 92 83

E-mail: 3bm@bslf.dk

Suppleant: Erik Hørringsen

Tlf.: 25 72 25 84

E-mail: 1s@bslf.dk

Suppleant: Jack Funch

Tlf.: 24 57 11 73

E-mail: 2s@bslf.dk

Anetræet

Deadline på Anetræet er på følgende datoer: 1. jan. - 1. apr. - 1. jul. - 1. okt.

Redaktør

Jens Aagesen

E-Mail: red@bslf.dk

Nyheder og artikler du synes kunne have interesse for os andre, sendes til: red@bslf.dk

Bornholms Slægts- og Lokalhistoriske Forenings

Aktivitetskalender efterår 2019

Dato	Emne	Fra	Til	Sted
Lørdag, 31. Aug. 2019	Bustur på Bornholm, ved Fie Ellebye	10:00	17:00	Afgang fra biblioteket
Onsdag, 02. Okt. 2019	Slægtsforsker Cafe på Ø-arkivet.	19:00	21:00	Rønne Bibliotek - Ø-Arkivet
Søndag, 20. Okt. 2019	DE BORNHOLMSKE HUSMÆND, foredragsholder: Finn Kjærulff Hansen	14:00	17:00	Rønne Bibliotek - Salen
Torsdag, 31. Okt. 2019	Foto & billedaften, ved Elo Jacobsen	19:00	21:30	Rønne Bibliotek - Salen
Onsdag, 06. Nov. 2019	Slægtsforsker Cafe på Ø-arkivet.	19:00	21:00	Rønne Bibliotek – Ø-Arkivet
Lørdag, 09. Nov. 2019	DNA I SLÆGTSFORSKNINGEN, foredragsholder: Erik Kann	14:00	17:00	Rønne Bibliotek - Salen
Onsdag, 04. Dec. 2019	Slægtsforsker Cafe på Ø-arkivet.	19:00	21:00	Rønne Bibliotek - Ø-Arkivet
Søndag, 08. Dec. 2019	Julehygge	14:00	17:00	Rønne Bibliotek - Salen
				<i>Vend</i>

Bornholms Slægts- og Lokalhistoriske Forenings

Aktivitetskalender forår 2020

Dato	Emne	Fra	Til	Sted
Onsdag, 08. Jan. 2020	Slægtsforsker Cafe på Ø-arkivet.	19:00	21:00	Rønne Bibliotek - Salen
Lørdag, 11. Jan. 2020	PHILIP RASCH DAM, foredragsholder: Birgitte Borgen Müller Marcussen	14:00	17:00	Rønne Bibliotek - Salen
Onsdag, 05. Feb. 2020	Slægtsforsker Cafe på Ø-arkivet.	19:00	21:00	Rønne Bibliotek - Ø-Arkivet
Lørdag, 15. Feb. 2020	Da Tugt- Rasp- og Forbedringshuset brændte, foredragsholder: Mette Gundel	14:00	17:00	Rønne Bibliotek - Salen
Torsdag, 27. Feb. 2020	Foto & billedaften, ved Elo Jacobsen	19:00	21:30	Rønne Bibliotek - Salen
Onsdag, 04. Mar. 2020	Slægtsforsker Cafe på Ø-arkivet.	19:00	21:00	Rønne Bibliotek - Ø-Arkivet
Lørdag, 21. Mar. 2020	Generalforsamling	14:00	17:00	Rønne Bibliotek - Salen